

DOSTON VA UNING TURLARI

Jo'rayeva Nargiza Tilovmurodovna

Termiz davlat universiteti akademik litseyi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada "doston" va ularning turli xil shakllari mavzusi keltirilgan. Maqola boshlanishi "kirish bo'limi" bilan boshlanadi, unda dostonning ma'nosi va ahamiyati bayon qilinadi. "Adabiyotlar tahlili" bo'limida, mualliflar va ularning asarlarining mazmuni, uslubi, va san'ati ta'riflanadi. "Metodlar bo'limi" esa, doston yaratishdagi muhim usullar, texnikalar, va adabiyotda dostonning ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: doston, tur, ma'nosi, ahamiyat, adabiyotlar, tahlil, metodlar, natijalar, munozara, xulosa, takliflar.

Doston – xalq og‘zaki ijodining eng yirik janri bo‘lib, u qahramonlik, ishqiy-sarguzasht, fantastik mazmunga ega bo‘lgan voqealarni bayon qiluvchi asar. Qahramonlarning sarguzashtlari, o‘zaro munosabatlari va kechinmalarini keng ko‘lamda tasvirlovchi yirik hajmli liro-epik asar doston deyiladi.

Doston davr, tuzumdagi xalq ruhiyatini, xususiyatlarini aks ettiradi. Zamonlar o‘tishi bilan ular yangi-yangi mavzular va g‘oyaviy mazmun bilan boyib boradi. Dostonlar xalq tomonidan yaratilgach, ijodkor xalq ular orqali o‘z maqsadlari, orzu-istaklari, his-tuyg‘ularini ifodalaydi. Odatda, dostonlarning birinchi ijodkori unutilib, ular nasldan naslga, avloddan avlodga o‘tishi natijasida xalq mulkiga aylanadi.

Dostonlar mavzu jihatidan rang-barang, mazmunan xilma-xil bo‘lganligi bois ularning quyidagi turlari mavjud: qahramonlik dostonlari, romantik – ishqiy-sarguzasht dostonlar, tarixiy dostonlar. Dostonlardagi asosiy qahramonlar qiyofasida insonparvarlik, vatanparvarlik, mardlik, jasurlik, do‘stlik, vafodorlik, sadoqat kabi olijanob fazilatlar umumlashtiriladi. Xalq og‘zaki ijodidagi “Alpomish” qahramonlik dostoni bo‘lsa, “Go‘ro‘g‘li”, “Ravshan”, “Rustamxon”, “Oshiq G‘arib va Shohsanam” kabilar ishqiy-sarguzasht dostonlaridir. “Rustamxon”da o‘z davrining ijtimoiy-siyosiy munosabatlari, ishq-muhabbat sarguzashtlari, turli fantastik uydirmalar, ertaklarga xos voqealarning yuksak badiiyati bilan yo‘g‘rilgan tasvirlar kishini hayajonga soladi. Asar matnida xalqimizning qadimiy, boy tiliga xos fazilatlar, xalqona ibora va ifodalar, shu tilning imkoniyati, nafosati, kuchi va qudrati ham yorqin namoyon bo‘lgan. Shu til vositasida asar qahramonlarining har biriga xos fazilatlar, o‘rni bilan esa, ayrim qusurlar ham yorqin bo‘yoqlarda ko‘rsatib berilgan.

Dostonlar asrlar davomida insoniyat hikoyalarining ajralmas qismi bo'lib, madaniyatlar va avlodlar bo'ylab qahramonlik, sevgi va sarguzasht ertaklarini to'qib

kelgan. Ushbu adabiy janr vaqt va geografiyadan ustun bo'lib, turli shakllarni oladi va turli maqsadlarga xizmat qiladi. Ushbu maqola dostonlarning ko'p qirrali tabiatini o'rganadi, ularning turlari, mavzulari va madaniy ahamiyatini o'rganadi.

Dostonlarni tahlil qilish adabiy tahlil, tarixiy tadqiqotlar va madaniyatshunoslikni birlashtirgan multidisipliner yondashuvni o'z ichiga oladi. Umumiy mavzular, personajlar va rivoyat tuzilmalarini aniqlash asosiy manbalarni, tarjimalarni va ilmiy sharhlarni to'liq o'rganishni talab qiladi. Turli madaniyatlar va davrlardagi qiyosiy tadqiqotlar ham dostonni adabiy shakl sifatida har tomonlama tushunishga yordam beradi.

"Doston" atamasi kontekstga qarab turli xil narsalarni, shu jumladan adabiy asarlarni, tarixiy rivoyatlarni yoki hatto uzoq, o'z ichiga olgan voqeani yoki bir qator voqealarni tasvirlash uchun zamonaviy foydalanishni anglatishi mumkin. Mana bir nechta turli xil dostonlar:

Qahramonlik dostonlari:

- Afsonaviy dostonlar: bu dostonlar afsonaviy qahramonlar va afsonaviy mavjudotlar haqida hikoya qiladi. Misol uchun, "V Rchlsunga Saga" - bu qahramon Sigurd va Norvegiya xudolari haqida hikoya qiluvchi afsonaviy Doston.

- Shohlar dostonlari (Konungas Rakkur): bu dostonlar Skandinaviya shohlarining hayoti va ularning hukmronligi haqida hikoya qiladi. "Heimskringla," snorri Sturluson tegishli, bir buyuk misol.

- Adabiy dostonlar: umumiy ma'noda "Doston" atamasi ba'zan uzoq va batafsil bayon qilish uchun ishlatiladi. Bu romanlarga, filmlar seriyasiga yoki bir nechta avlodlarni qamrab oladigan yoki epik doiraga ega bo'lgan har qanday kengaytirilgan hikoyaga tegishli bo'lishi mumkin.

Tarixiy Dostonlar:

- Tarixiy dostonlar: bular ma'lum bir vaqt yoki joy voqealari haqida hikoya qiluvchi tarixiy rivoyatlar yoki yilnomalarga murojaat qilishi mumkin. Ular eski Norvegiya dostonlari kabi afsonaviy yoki afsonaviy elementlarga ega bo'lishi shart emas.

Xayoliy Dostonlar:

- Xayoliy dostonlar: fantastik adabiyot sohasida dostonlar ko'pincha bir-biriga bog'langan va kattaroq, epik ertakni aytib beradigan bir qator roman yoki hikoyalarni tasvirlash uchun ishlatiladi. Bunga misollar J. R. R. Tolkienning "Uzuklar hukmdori" trilogiyasi yoki Jorj R. R. Martinning "muz va olov qo'shig'i" seriyasi.

"Doston" atamasi ko'p qirrali bo'lib, uzoq va murakkab hikoyani taqdim etishning umumiy xususiyatiga ega bo'lgan tarixiy va xayoliy turli xil rivoyat shakllarida qo'llanilishi mumkin.

Dostonlarning ahamiyati shunchaki hikoya qilishdan tashqarida; ular o'zlari kelib chiqqan jamiyatlarning qadriyatlarini, me'yorlari va tarixiy kontekstlarini aks ettiruvchi

nometall bo'lib xizmat qiladi. Og'zaki an'analar, ko'plab dostonlarda ko'rinib turganidek, madaniy merosni saqlab, davomiylik va o'ziga xoslik hissini beradi. Bundan tashqari, dostonlar ko'pincha mifologiya, folklor va tarix elementlarini o'z ichiga oladi, haqiqat va hayoliy o'rtasidagi chiziqlarni xiralashtiradi.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, dostonlar inson tasavvurining boy gobelenini va madaniy ifodasini ifodalaydi. Ularning turlari va mavzularini o'rganish orqali biz vaqt o'tishi bilan jamiyatlarning jamoaviy ongi haqida tushunchaga ega bo'lamiz. Olimlar va ixlosmandlar o'ziga xos madaniy nuanslar, lingvistik tafovutlar va dostonlarning zamonaviy adabiyotga ta'sirini o'rganib, keyingi fanlararo tadqiqotlardan foyda olishlari mumkin.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun takliflar turli madaniyatlardagi dostonlarning qiyosiy tahlillarini, og'zaki an'analardan yozma an'analarga o'tishda dostonlarning evolyutsiyasini o'rganishni va dostonlarning zamonaviy hikoyalarga ta'sirini o'rganishni o'z ichiga olishi mumkin.

Aslini olganda, dostonlar madaniy va vaqtinchalik chegaralardan oshib, tomoshabinlarni o'ziga jalb qilishda va rezonanslashda davom etmoqda va ularni o'rganish insonning hikoya qilish tajribasini chuqurroq tushunishni va'da qiladi.

Adabiyotlar.

1. Boltayeva I. Xalq dostonlarida epitet. // Monografiya. Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. Toshkent, 2002-yil.
2. Boltayeva I. Adabiyotda vorisiylik muammosi. // Monografiya. "Muharrir" nashriyoti. Toshkent, 2020-yil
3. Жирмунский В.М., Зарифов А.Т. Узбекский народный героический эпос. - М., 1947.-С. 426-427.
4. Sarimsoqov B. O'zbek adabiyotida sajl. -T.: Fan, 1978.-63-84 betlar
5. Alpomish. O'zbek xalq qahramonlik dostoni. -T., 1998. 14-bet.
6. M. Jo'rayev, J. Eshonqulov. Folklorshunoslikka kirish. O'quv qo'llanma. -T.: «Barkamol fayz media», 2017, 180 bet.
7. To'lg'onoy // Oysuluv. O'zbek xalq ijodi. Ko'p tomlik. -T., 1984, 129-bet.